

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
Навчально-науковий інститут соціально-педагогічної та мистецької освіти
Кафедра психології

КВАЛІФІКАЦІЙНА (ДИПЛОМНА) РОБОТА
на здобуття рівня вищої освіти «магістр»
на тему «Психологічний супровід дітей дошкільного віку з аутизмом
засобами АВА-терапії»

Виконала: здобувач вищої освіти
групи пс22м заочного відділення
спеціальність 053 Психологія
ОП Психологія. Практична психологія
Філіппова Олена Анатоліївна

Керівник: к.психол.н., доцент
Прокоф'єва О.О.

Рецензент: к.психол.н., доцент
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя
Кошова І.В.

Запоріжжя – 2023 року

Філіппова Олена Анатоліївна

Психологічний супровід дітей дошкільного віку з аутизмом засобами АВА-терапії

Анотація. Актуальність проблеми РАС визначається її зростаючою поширеністю. Порушення проявляються практично у всіх областях психічної діяльності: когнітивній, афективній, комунікативній, серед них можна виділити порушення сенсорики і моторики, уваги, пам'яті, мислення, мовлення, труднощі в діагностиці та корекції. За офіційною статистикою дитячого психіатра у м. Мелітополь на квітень 2021 р. кількість зареєстрованих дітей з РАС збільшилось на 51 % від 2019 р., і це тільки ті діти, які мають інвалідність. Прикладний аналіз поведінки вже не один десяток років допомагає людям з аутизмом навчатися та освоювати нові навички. цей метод відноситься до доказових практик щодо аутизму, це – науково-доведений «золотий стандарт» реабілітації та навчання людей з аутизмом. Оскільки кожна людина з аутизмом унікальна, то й кожна АВА-програма складається з урахуванням унікальних особливостей конкретного учня, його здібностей та труднощів.

Мета дослідження: дослідити особливості психологічного супроводу дошкільників з розладами аутистичного спектру засобами АВА-терапії. У першому розділі автор розглядає теоретичні погляди на проблему розладів аутистичного спектру у дошкільному віці, детально розглядаються психологічні особливості дітей з РАС. У другому розділі автор розглядає методологію прикладного аналізу поведінки, методики оцінки рівня розвитку дитини з РАС, наводить результати емпіричного дослідження дітей дошкільного віку з РАС, зокрема, результати тестування за допомогою протоколу VB-MAPP. Третій розділ присвячено організації психологічного супроводу дітей дошкільного віку з РАС засобами АВА-терапії.

Вміння аналізувати поведінку, умови в яких відбувається поведінка, фактори, що впливають на поведінку, функцію поведінки, призводить до розуміння того, що можна змінити в оточенні дитини та нашій поведінці. Це

робить навчання дитини ефективним незалежно від рівня розвитку чи тяжкості аутистичних симптомів.

Ключові слова: РАС, розлад аутичного спектру, АВА-терапія, аналіз поведінки, поведінка, психологічний супровід, дошкільний вік.

Filippova Olena Anatoliivna

Psychological Support for Preschool Children with Autism by Means of ABA-Therapy

Abstract. The urgency of the problem of autism spectrum disorders (ASD) is determined by its growing prevalence. The disorders manifest themselves practically in all spheres of mental activity: cognitive, affective, communicative, among which it is possible to point out the disorders of sensorics and motor skills, attention, memory, thinking, speech, difficulties of diagnosis and correction. According to the official statistics of the child psychiatrist in Melitopol on April 2021 the number of registered children with ASD has increased by 51% since 2019, and this is only those children who have a disability. Exemplary behavior analysis has been helping people with autism learn and master new skills for decades. this method refers to evidence-based practices on autism, it is the scientifically proven "gold standard" of rehabilitation and education for people with autism. Since every person with autism is unique, every ABA program is tailored to the unique characteristics of the individual student, his or her abilities and difficulties.

Aim of the research: investigating the peculiarities of psychological support of preschool children with autism spectrum disorders by means of ABA therapy. In the first chapter the author considers theoretical views on the problem of autism spectrum disorders in preschool age, the psychological characteristics of children with ASD are considered in detail. In the second chapter the author examines the methodology of applied behavior analysis, methods of assessing the developmental level of a child with ASD, cites the results of an empirical study of preschool children with ASD, in particular the results of testing using the VB-MAPP protocol. The third section is devoted to the organization of psychological support for preschool children with ASD by means of ABA therapy.

The ability to analyze such behavior, the conditions under which the behavior occurs, the factors influencing the behavior, and the function of behavior leads to an understanding of what can be changed in the child's environment and

our behavior. This makes learning effective for the child regardless of the level of development or severity of autistic symptoms.

Keywords: ASD, autism spectrum disorder, ABA therapy, behavior analysis, behavior, psychological support, preschool age.

РЕФЕРАТ

Актуальність проблеми РАС визначається її зростаючою поширеністю. Порушення проявляються практично у всіх областях психічної діяльності: когнітивній, афективній, комунікативній, серед них можна виділити порушення сенсорики і моторики, уваги, пам'яті, мислення, мовлення, труднощі в діагностиці та корекції.

Показник захворюваності на РАС в Україні зростає з 2006 р. до 2017 р. кількість уперше діагностованих випадків захворювання зросла у 8,5 разів (наприкінці 2017 року становила 998 випадків).

Кількість - пацієнтів із РАС, що перебувають на обліку, зросла з 662 осіб (2005 р.) до 7 тис. 491 пацієнта (2017 р.).

За офіційною статистикою дитячого психіатра у м. Мелітополь на квітень 2021 р. кількість зареєстрованих дітей з РАС збільшилось на 51 % від 2019 р., і це тільки ті діти, які мають інвалідність.

Прикладний аналіз поведінки вже не один десяток років допомагає людям з аутизмом навчатися та освоювати нові навички. цей метод відноситься до доказових практик щодо аутизму, це – науково-доведений «золотий стандарт» реабілітації та навчання людей з аутизмом. Оскільки кожна людина з аутизмом унікальна, то й кожна АВА-програма складається з урахуванням унікальних особливостей конкретного учня, його здібностей та труднощів. В основі прикладного аналізу поведінки — позитивне підкріплення поведінки, яка допомагає дитині адекватно реагувати на стимули навколишнього світу, зокрема спілкуватися з іншими людьми. АВА-терапія допомагає навіть дорослим людям, але найкраще вона працює з дітьми від трьох до п'яти років. У цьому віці мозок і психіка досить пластичні, щоб адекватна поведінка формувалася без особливих труднощів.

Свої погляди на проблеми та рішення щодо дитячого аутизму у своїх роботах висвітлювали українські (Т.І. Шульженко, В.М. Синьов, А.П. Чуприков, Г.В. Хворова, Т.В. Скрипник, І.І. Мамайчук, В.В. Тарасун,

І.А. Костін, О.В. Доленко, І.А. Марцинковський, Я.Б. Бікшаєва, О.В. Ткачова, О. С. Романчук, Х.Я. Ткач) та зарубіжні науковці (М.Ю. Веденина, Н.В. Симашкова, О.В. Мелешкевич, Ю. Ерц, М. Азімова, Б.Ф. Скінер, М.Л. Сандберг, Д.У. Партигтон, О.І. Ловаас, К.Л. Пирс, Р. Шрамм, Л.И. МакКланахан, П. Кранц, В.М. Башина, Д.М. Ісаєв).

Прикладний аналіз поведінки (АВА), як вид терапії аутизму, висвітлюються у роботах таких українських (О.В. Доленко, І.А. Марцинковський, Я.Б. Бікшаєва, О.В. Ткачова, І.А. Костін, Х.Я. Ткач, Т.І. Бессонова) та зарубіжних науковців (Р. Шрамм, Л.И. МакКланахан, П. Кранц, О.В. Мелешкевич, Ю. Ерц, М. Азімова, Б.Ф. Скінер, М.Л. Сандберг, Д.У. Партигтон, Б. Н'юман, О.І. Ловаас, К.Л. Пирс, Ф. Еспіноза, М.Ю. Веденина).

Об'єкт дослідження: прояви розладів аутистичного спектру у дітей дошкільного віку.

Предмет дослідження: особливості психологічного супроводу дошкільників з розладами аутистичного спектру засобами АВА-терапії.

Мета дослідження: дослідити особливості психологічного супроводу дошкільників з розладами аутистичного спектру засобами АВА-терапії.

При написанні роботи нами були висунуті наступні **завдання:**

- 1) проаналізувати психологічні особливості дітей дошкільного віку;
- 2) проаналізувати теоретичні погляди на РАС у сучасній науковій літературі;
- 3) охарактеризувати особливості розладів аутистичного спектру у дошкільників;
- 4) протестувати базовий розвиток навичок та мотиваційні заохочення дітей з РАС засобами АВА-терапії;
- 5) розробити програму втручання у дошкільників з РАС;
- 6) проаналізувати та порівняти результати поведінкового втручання.

Відповідно до визначеної мети і сформульованих завдань нами були використані такі **методи дослідження:** теоретичні (аналіз, синтез,

порівняння, систематизація, узагальнення), емпіричні (опитування, тестування за допомогою протоколу VB-MAPP та методики попарного тестування заохочень, методики PECS, з використанням принципів та методів АВА-терапії. Дослідження проводилось протягом шести місяців, з березня по серпень 2023 року. Кількість респондентів – 5 дітей з розладами аутистичного спектру.

Наукова новизна дослідження полягає в систематичному аналізі особливостей психологічного супроводу дошкільників з розладами аутистичного спектру засобами АВА в Україні.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що його результати можуть бути використані психологами центрів реабілітації осіб з інвалідністю, інклюзивних груп та груп ЗПР дитячих садків, інклюзивних класів загальноосвітніх шкіл, для удосконалення системи психологічного супроводу дітей з розладами аутистичного спектру, а також при викладанні дисциплін «Клінічна психологія», «Психологія інклюзії» та «Спеціальна психологія» у закладах вищої освіти.

Структура роботи: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (72 найменування), 8 додатків. Загальний обсяг роботи 93 сторінки.

За результатами дослідження сформульовані висновки:

У роботі наведено теоретичне та експериментальне дослідження ефективності засобів прикладного аналізу поведінки у психологічному супроводі дошкільників з РАС. Згідно з поставленими завданнями, ми можемо зробити наступні висновки:

1) При аналізі психологічної особливості дошкільного віку визначено, що це найбільш важливий період розвитку дитини, який охоплює вік від 3 до 7 років. В цей час утворюються певні психологічні особливості, які у подальшому стануть для дитини основою для формування її як особистість. У дошкільні роки у дітей в перше з'являється діяльність з складною системою цілей і соціальної мотивації, відбувається становлення свідомості,

починає формуватися особистість. Кожне з цих масштабних новоутворень має складний зміст і будову та забезпечує умови і передумови появи більш пізніх елементів основних психічних структур і тим самим впливають на подальший розвиток людини. Саме в цей час відбувається формування багатьох психічних і особистісних якостей дитини, перших ціннісних орієнтацій в соціальному світі, розвиток інтересів та здібностей, що вимагає мудрого і своєчасного психологічного і педагогічного супроводу.

2) При розгляді теоретичних поглядів на РАС у сучасній літературі, ми виділили матеріал вчених, які вивчали дану проблему. Розлад аутистичного спектру – гетерогенна група порушень нейророзвитку, що включають різні нозологічні дефініції. Аутизм, як правило, діагностується в дитячому віці до 3 років, при цьому симптомокомплекс вкрай варіюється, з цієї причини доцільним є використання терміна «спектр» (спектральний), який охоплює всю різноманітність проявів. Тому сучасні уявлення про аутизм зазнали істотних змін. На сьогоднішній день більшість фахівців в галузі психіатрії, нейропсихології, когнітивної неврології, нейрофізіології, нейробіології навчання і розвитку вважають, що розлади спектра аутизму (або РАС) обумовлені генетичними мутаціями за участю декількох генів, що детермінують порушення нейронального розвитку.

3) Аналізуючи психологічні особливості дітей з РАС, виділили загальні ознаки, характерні для дітей віком від 3 до 7 років: – порушення соціальних контактів виходить на перший план, дитина або фізично уникає дітей, тікає чи агресує, або дитина з ігнорує однолітків, не грає і не тягнеться до суспільства. Також дитина демонструє особливості у грі та діях, які можуть стати стереотипними чи ритуальними, а будь який відхил від порядку чи черговості викликає нервовість та істерику. Мовленеві порушення проявляються у небажанні спілкуватися з іншими; Словниковий запас дитини мізерний, часто для «спілкування» використовуються крики або вигадані слова та речення. Дитині з РАС важко сконцентруватися та зберігати увагу. Вона швидко втрачає інтерес, її діяльність хаотична.

Абстрактне та логічне мислення, фантазія не розвинені. Особливо небезпечним проявом є відсутність інстинкту самозбереження. Дитина з РАС від трьох до семи років не реагує на небезпеку, навіть знаючи з досвіду, яких наслідків це призведе. Дошкільники з РАС також мають складнощі з засвоєнням і закріпленням навичок охайності та самообслуговування, особливості харчової поведінки, низька толерантність до змін; страх перед всім новим; порушення сенсорної інтеграції.

4) Ми протестували базовий розвиток навичок та мотиваційні заохочення п'яти дітей дошкільного віку з РАС засобами АВА-терапії. Експеримент проводився упродовж шести місяців (березень-серпень 2021р), в індивідуальній формі роботи, за допомогою опитувальника VB-MAPP, методу попарного тестування заохочень, результати представлені на відповідних тестувальних бланках у таблицях 2.4-2.5 та у додатках А-Ж.

5) На основі результатів діагностики для всіх дітей були підібрані цілі втручання. Щоб виділити цілі корекційної поведінкової роботи, під час спостереження необхідно зрозуміти, що відбувається до того, як відбулася поведінка, що відбувається після демонстрації поведінки. Аналіз подій, що відбуваються безпосередньо до поведінки, дозволить зрозуміти, як запобігти проблемній поведінці. Аналіз подій, які відбуваються після небажаних дій, дозволить визначити, якими стимулами посилюється і підтримується поведінка, та дасть змогу відповісти на питання, чому та чи інша поведінка постійно відбувається в одних умовах і не відбувається в інших.

У прикладному аналізі поведінки одна з основних стратегій навчання, що червоною ниткою проходить через усю корекційну роботу, – це використання заохочень чи підсилювачів. Поведінкові фахівці вважають, що коли внутрішньої мотивації до навчання недостатньо, її варто підвищувати за допомогою зовнішніх засобів, як то похвала, гра з дитиною, надання улюбленої іграшки або ласощів. Заохочення – це інструмент, що сприяє ефективному навчанню, це підтверджується не лише солідною науково-дослідною базою, а й повсякденним життям: жодна людина не виконуватиме

ту чи іншу дію без заохочення. Заохочення – це створення привабливих для дитини умов, у яких навчання буде цікавим та бажаним процесом.

Методами роботи для всіх дітей стали метод окремих блоків та метод змішаних блоків, завдяки тому, що саме ці методи доведено ефективно працюють з дітьми першого рівня розвитку згідно VB-MAPP, вимірювати поведінку, варіювати рівень підказки, заохочувати та контролювати процес, використовуючи ці методи, найзручніше. Ці методи найбільш підходять для роботи за столом віч на віч учень-вчитель. Безпомилкове навчання, чітко контрольоване надання та зменшення підказок, заохочення кожної вірної реакції зробили навчання цікавим та бажаним для дітей.

Для Дитини 1, Дитини 2, Дитини 3 та Дитини 5 акцент при втручанні був зроблений на формування імітації – моторної, з предметами, та, згодом, мовленевої – розвиток ехо-реакцій, паралельно з якою втручання було спрямоване на розвиток поведінки слухача, візуального сприйняття, збільшення спонтанних вокалізацій. Оскільки в цих дітей найбільш розвинені навички візуального сприйняття, ці навички, разом з потенційно розвиненою імітацією, стали опорою для розвитку інших вербальних навичок (прохання та найменування) за допомогою альтернативної комунікації PECS, візуальних підказок, картинок, візуального розкладу.

Для немовленевої Дитини 4 акцентом при складанні плану втручання була опора на візуальне сприйняття та систему альтернативної комунікації PECS: основними завданнями було за допомогою карток навчити дитину просити бажане та найменувати стимули. Паралельно цьому програма торкалася інших навичок: самостійної гри, навичок імітації, зокрема мовленевої, розвитку поведінки слухача.

б) Проаналізували та порівняли результати поведінкового втручання. Якщо поглянути на бланк VB-MAPP (таблиця 2.5.) можна побачити два використані кольори: зелений – ним фіксувалися базові заміри навичок, та помаранчевий – він використовувався при кінцевому тестуванні по завершенні експерименту. Кількість помаранчевих клітинок – це кількість

сформованих навичок, що з'явилися під час реалізації програми втручання, це просто та наочно демонструє ефективність підібраних стратегій поведінкового підходу.

Таким чином, наявність позитивної динаміки у всіх дітей за всіма досліджуваними навичками дає нам право говорити про ефективність застосування АВА-терапії в психологічному супроводі дошкільників з РАС.

Використовуючи принципи прикладного аналізу поведінки в роботі з дитиною, яка відчуває складності в розвитку, ми можемо врятувати її маленький світ, навчити дитину спілкуванню, самостійності гри, тим самим допомогти їй адаптуватися у великому світі. Дитина з РАС, незважаючи на свої особливості, може вчитися, розвиватися, набувати нових навичок та спілкуватися з іншими людьми. Наше завдання допомогти їй у цьому. Навчившись аналізувати наші власні дії по відношенню до дитини, ми зможемо зрозуміти, що найчастіше саме в наших діях ховається причина тієї чи іншої поведінки дитини. І тоді, змінивши нашу поведінку, ми побачимо, як почне змінюватися поведінка дитини.

Вміння аналізувати поведінку, умови в яких відбувається поведінка, фактори, що впливають на поведінку, функцію поведінки, призводить до розуміння того, що можна змінити в оточенні дитини та нашій поведінці. Це робить навчання дитини ефективним незалежно від рівня розвитку чи тяжкості аутистичних симптомів. Кожна дитина має право на ефективне навчання, і наш обов'язок, як педагогів і батьків, підтримувати її та боротися за її просування. Ніщо так радує педагога, як успіхи його учня.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПОГЛЯДИ НА ПРОБЛЕМУ РОЗЛАДІВ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ У ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ	7
1.1. Психологічні особливості дошкільного віку	7
1.2. Теоретичні погляди на РАС у сучасній науковій літературі	13
1.3. Психологічні особливості дітей з РАС	23
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РАС	34
2.1. Методологія прикладного аналізу поведінки	34
2.2. Методики оцінки рівня розвитку дитини з РАС	42
2.3. Результати емпіричного дослідження дошкільників з РАС	48
РОЗДІЛ 3 ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РАС ЗАСОБАМИ АВА – ТЕРАПІЇ	57
3.1. Організація психологічного супроводу дітей дошкільного віку з РАС	57
3.2. Поведінковий інструментарій.....	61
3.3. Результати застосування АВА-терапії у дітей з РАС.....	69
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	79
ДОДАТКИ	86

Ім'я користувача:
Анастасія Сухомлінова

ID перевірки:
1015963852

Дата перевірки:
26.10.2023 20:02:00 EET

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
26.10.2023 20:02:54 EET

ID користувача:
100012861

Назва документа: **Філіпова**

Кількість сторінок: 76 Кількість слів: 17546 Кількість символів: 131478 Розмір файлу: 1.70 MB ID файлу: 1015642145

24.5% Схожість

Найбільша схожість: 6.37% з Інтернет-джерелом (<https://lib.iitta.gov.ua/9001/1/monografiya%20NEW1.pdf>)

24.1% Джерела з Інтернету

672

.....Сторінка 78.....

0.4% Джерела з Бібліотеки

9

.....Сторінка 82.....

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнено

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнено

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

31